

A BERUHÁZÁSOK ÉS AZ ÁLLÓESZKÖZ-ÁLLOMÁNY SZERKEZETE

DR. MURAKÖZY LÁSZLÓ

A gazdaságok rendelkezésére álló munkaerő, a foglalkoztatottak száma, képzettsége és a foglalkoztatottság szerkezete mellett a növekedés, a fejlődés fontos meghatározója az állóeszközök kiterjedése, műszaki színvonala és ágazatok közötti megoszlása. A felhasznált eszközöket vizsgálhatjuk az állótőke-állomány alakulásán keresztül, és elemezhetjük az állományt pótló és bővítő beruházásokat. E tanulmány első része a beruházások, második része pedig az állóeszköz-állomány szerkezetének alakulását mutatja be nemzetközi összehasonlításban, majd a két struktúra összefüggését, hasonlóságát és különbségeit tárgyalja. A nemzetközi összehasonlítás 33 országnak az 1870 és 1980 közötti időszakról rendelkezésre álló adatait fogja át, és a tanulmány a legfontosabb nemzetközi tendenciákat igyekszik összevetni Magyarország és a többi szocialista ország elmúlt négy évtizedes makrostrukturális fejlődésének tapasztalataival.

Hangsúlyozni kell, hogy a kapott eredmények csak tendenciák felvázolására alkalmasak. A beruházások és az állóeszközök nemzetközi összehasonlítása egy adott időpontban is rengeteg kérdést vet fel, többek között az árrendszer, a számbavétel, az értékelés stb. nemzeti eltérései miatt. Hatványozódnak az összehasonlítás nehézségei a vizsgált időszak hossza miatt. A második világháború előtti korszakra általában csak becslések állnak rendelkezésre, az elmúlt negyven évre vonatkozó adatok viszont már egységesebb elvek alapján való számbavételt tükröznek. Az egyedi eltérések hatását csökkenti, ha sok ország adatát vesszük figyelembe. Ezt ismét a második világháború utáni időszakra lehetett jobban megváltósítani. A nemzeti eltérések egy része kiküszöbölődik azáltal is, hogy nem abszolút nagyságokat, hanem az ágazati szerkezetet hasonlítjuk össze, és ha a nemzeti statisztikák torzításai mindegyik ágazatot egyformán érintik, akkor ez a struktúrát nem befolyásolja. Az említett problémák ellenére úgy érzem, hogy nem mondhatunk le a nemzeti és a nemzetközi statisztikák hosszú távú elemzéséből levonható tapasztalatokról, a fő tendenciák megismeréséről.

A BERUHÁZÁSI MAKROSTRUKTÚRA

A beruházások több mint száz éves strukturális fejlődésében a legszembetűnőbb – különösen, ha a foglalkoztatottsági makrostrukturának <2> ugyanebben az időszakban végbement gyökeres átalakulására gondolunk – a viszonylag lassú változás. Az 1. táblában jól látható, hogy 1950 és 1980 között, a nemzetközi átlagot véve, például a mezőgazdaság részesedése 10–13, az iparé 29–30, az infra-

struktúráé pedig 58–61 százalék között volt, tehát alig változott. Ha az egyes országok időbeni fejlődését vizsgáljuk, akkor – különösen hosszabb időszakot tekintve – már valamivel nagyobb átalakulás figyelhető meg. Ennek az iránya hasonló ahhoz, amit a foglalkoztatottsági szerkezet változásából jól ismerünk. Csökken a mezőgazdaság aránya, egy ideig nő, majd csökken az ipar súlya, és emelkedik a tercier szektor részesedése. Alapvető különbség viszont, hogy a szolgáltatás ágazat mindvégig az összes beruházásnak több mint a felét teszi ki. A tercier szektor beruházásainak a súlya például Svédországban 1870-ben 51,7, 1980-ban pedig 76 százalék, a foglalkoztatottaknál viszont e két arány ugyanebben az időszakban 12,1 százalékról 63 százalékra nőtt. A mezőgazdaság beruházási részesedése a legfejlettebb országokban 30–35 százalékról 2–4 százalékra csökkent az elmúlt 100–150 évben. Az ipari beruházások súlya 30–33 százaléknál tetőzik, és ezután, egy-két évtizeddel megelőzve a foglalkoztatottsági struktúra hasonló mozgását, csökkenni kezd. A tercier szektorra általában a lassú növekedés jellemző. Az egyes országok időbeni fejlődésében is igaz azonban, hogy a struktúra átalakulása sokkal kisebb mértékű, mint a foglalkoztatottsági szerkezet változása.

1. tábla

Részesedés a beruházásokból (százalék) és a fejlettséggel való korreláció

Megnevezés	Ágazat	1870.	1900.	1930.	1950.	1960.	1970.	1980.
		évben						
Anglia	Mezőgazdaság	11,9	6,9	1,4	5,6	3,9	2,9	2,8
	Ipar	31,8	33,5	27,8	30,2	29,0	26,5	28,8
	Szolgáltatás	56,3	59,6	70,8	64,2	67,1	70,6	68,4
Egyesült Államok . .	Mezőgazdaság	—	—	—	8,2	4,2	3,7	4,1
	Ipar	—	—	—	18,6	20,2	26,8	24,0
	Szolgáltatás	—	—	—	73,2	75,6	69,5	71,9
Japán	Mezőgazdaság	—	30,6	22,8	7,7	5,8	5,4	7,0
	Ipar	—	22,7	18,4	35,3	36,8	30,9	27,3
	Szolgáltatás	—	46,7	58,8	57,0	57,4	63,7	65,7
Magyarország	Mezőgazdaság	—	32,5	—	8,0	14,0	19,5	12,6
	Ipar	—	10,9	—	34,7	44,0	36,7	35,4
	Szolgáltatás	—	56,6	—	57,3	42,0	43,8	52,0
Svédország	Mezőgazdaság	32,2	10,3	8,5	8,6	3,7	3,4	4,3
	Ipar	16,1	22,6	26,7	35,2	23,4	20,1	19,7
	Szolgáltatás	51,7	67,1	64,8	56,2	72,9	76,5	76,0
Átlag*	Mezőgazdaság	—	18,5	12,6	11,2	12,8	11,1	10,1
	Ipar	—	21,6	19,8	29,6	29,1	29,8	29,6
	Szolgáltatás	—	59,9	67,6	59,2	58,1	59,1	60,3
A szocialista országok átlaga**	Mezőgazdaság	—	—	—	10,0	16,8	15,7	14,4
	Ipar	—	—	—	42,0	42,6	45,1	45,5
	Szolgáltatás	—	—	—	48,0	40,6	39,2	40,1
A fejlettséggel való korreláció	Mezőgazdaság	—	-0,659	-0,693	0,330	0,478	-0,544	-0,461
	Ipar	—	0,806	0,345	-0,377	-0,167	-0,129	-0,307
	Szolgáltatás	—	0,153	0,595	0,527	0,490	0,458	0,486

* Itt és a továbbiakban 33 ország rendelkezésre álló adatai alapján.

** Itt és a továbbiakban 7 európai KGST-ország adatai alapján.

Megjegyzés: Itt és a további táblákban a szerző a népgazdasági ágak alábbi csoportosítását alkalmazza: *mezőgazdaság*: mezőgazdaság, erdőszet, halászat, vadászat; *ipar*: bányászat, feldolgozóipar, építőipar; *szolgáltatás*: közlekedés (közlekedés, hírközlés), kereskedelem (kereskedelem, pénzügyi szolgáltatás, vendéglátás), nem anyagi szolgáltatás (oktatás, egészségügy, szociális szolgáltatás, államigazgatás, személyi szolgáltatás, üzleti szolgáltatás, lakás, közmű). A szolgáltatás ágazat, a tercier szektor és az infrastruktúra fogalmát a szerző azonos értelemben használja.

Forrás: Lásd: (7)–(36).

A jelzett különbségeket megerősíti, ha egy-egy időpontban megvizsgáljuk a népgazdasági ágak (ágazatok) beruházási aránya és a gazdasági fejlettség¹ közötti korrelációs együtthatókat. Az 1. táblában megfigyelhető nem túl szoros korrelációk azt mutatják, hogy a gazdasági fejlettség és az egyes ágazatok beruházási aránya között nincs érzékelhető összefüggés. A foglalkoztatottsági arányt tekintve viszont a fejlettség és a mezőgazdasági beruházások aránya között mindig negatív, a szolgáltatás súlyával pedig pozitív összefüggés van.

A szocialista országok beruházási makrostruktúrája jelentősen eltér a tőkés országokétól. A legszembetűnőbb az infrastruktúra igen alacsony, 39–40 és az ipar magas 42–45 százalékos részesedése. Ennek döntő oka az elmúlt évtizedek erőltetett ütemű iparosítása.

Sajátos és a vizsgált időszakban példa nélküli, még más országok iparosítási korszakát is figyelembe véve, hogy a szocialista országokban az ipar átlagos beruházási részesedése magasabb, mint a szolgáltatásé. A szocialista országok átlagos infrastrukturális beruházási aránya csak kétharmada a nemzetközi átlagnak, az iparé viszont annak másfélszerese. A mezőgazdaság beruházási aránya is magasabb a szocialista országokban, mint a nemzetközi átlag, ez viszont más közepesen vagy kevésbé fejlett országoknál is megfigyelhető. Az 1947 és 1984 közötti időszakban kifizetett összes beruházás megoszlása Magyarországon azt mutatja, hogy a mezőgazdaság részesedése 14,3, az iparé 37,3, az infrastruktúráé pedig csak 48,4 százalék (4), azaz kevesebb, mint az összes beruházás fele, de ez még mindig magasabb, mint a szocialista országok átlaga. Magyarországon az 1970-es években valamivel nőtt a szolgáltató ágazat beruházási aránya, elérte az összes beruházás 50–52 százalékát, de ez csak a többi szocialista országhoz képest magas, hiszen a nemzetközi átlagnak mindössze 80–85 százaléka. 1980-ban a vizsgált nem szocialista országok közül csak Indiában és Egyiptomban van a terciér szektornak ilyen alacsony súlya.

Az infrastrukturális beruházások megoszlása

A múlt századról és a századfordulóról nagyon kevés adat áll rendelkezésre, de a legfontosabb tendenciák, így is bemutathatók. A 2. tábla összefoglalja Anglia 1760 és 1980 közötti beruházási szerkezetét, különös tekintettel az infrastrukturális beruházások megoszlására.

Az elmúlt több mint százéves időszakban a legtöbb vizsgált országban az összes beruházás nagyobbik részét az infrastruktúrára fordították. A következőkben három ágazatra bontva vizsgáljuk a terciér szektor beruházását. A 3. tábla mutatja a közlekedésnek, a kereskedelemnek és a nem anyagi szolgáltatásoknak az összes beruházáshoz viszonyított nagyságát.

A XIX. században az infrastrukturális beruházások túlnyomó részét a lakás- és a közlekedési beruházások teszik ki, és ez utóbbinál különösen a vasút szerepe jelentős. Angliában például az 1840 és 1850 közötti évtizedben a vasutak és a lakások építésére fordították az infrastrukturális beruházások háromnegyedét, és az összes beruházásnak csaknem felét. Svédországban a századforduló idején a közlekedési és a lakásberuházások a terciér szektor beruházásainak 86,3, az összes beruházásnak pedig 58 százalékát tették ki (20). Magyarországon a kiegyezés és az első világháború közötti csaknem fél évszázados időszak összes beruházásának több mint 40 százaléka a közlekedést és a lakásépítést szolgáltatta, ami

¹ A gazdasági fejlettséget az egy főre jutó hozzáadott érték nagyságával mérem. Az erre vonatkozó adatok forrása: (1.) (5), (6).

a korszak infrastrukturális beruházásainak háromnegyede <21>. A fejlett gazdaságokban az első világháború előtti csaknem egy évszázados korszakban épültek ki a közlekedési, vasúti infrastruktúra és az iparosodással összekapcsolódó urbanizáció feltételei. Az ipar fejlődéséhez hasonlóan a közlekedési beruházások tetőzése is jelentősen megelőzi a foglalkoztatottak arányának az 1920-as évek elején bekövetkező csúcspontját.

2. tábla

**A beruházások megoszlása Angliában
(százalék)**

Év, évek átlaga	Mező- gazda- ság	Ipar	Szol- gálta- tás	Anyagi szolgáltatás:					Nem anyagi szolgáltatás:		
				vasúti	köz- úti	vízi	hírköz- lés	keres- kede- lem	lakás	közmű	egyéb
				közlekedés							
1761–1770	32,6	21,0	46,4	–	11,7	11,1	–	–	21,4	–	2,2
1771–1780	36,8	13,0	50,2	–	10,8	18,1	–	–	19,3	–	2,0
1781–1790	28,3	32,4	39,3	–	8,3	10,3	–	–	18,8	–	1,9
1791–1800	29,9	24,2	45,9	–	6,9	14,5	–	–	22,3	–	2,2
1801–1810	25,1	25,0	49,9	–	6,0	14,0	–	–	27,2	–	2,7
1811–1820	21,6	28,3	50,1	0,4	6,8	10,5	–	–	28,5	1,0	2,9
1821–1830	12,8	35,7	51,5	0,3	6,7	7,2	–	–	32,4	1,0	3,9
1831–1840	11,4	33,6	55,0	9,5	5,4	7,8	–	–	26,9	1,3	4,1
1841–1850	11,8	26,3	61,9	30,2	4,6	7,0	–	–	15,1	2,0	3,0
1851–1860	11,9	31,8	56,3	15,1	4,6	11,4	–	–	17,7	4,0	3,5
1880	9,4	21,2	69,4	12,5	3,2	27,6	–	–	16,7	3,1	6,3
1890	8,2	23,2	68,6	13,5	2,3	24,1	0,6	–	16,9	4,5	6,7
1900	6,9	33,5	59,6	9,5	5,1	11,6	0,8	–	19,1	7,6	5,9
1910	4,4	36,9	58,7	4,4	5,5	14,3	1,5	–	17,6	6,6	8,8
1920	1,9	35,2	62,9	4,1	5,6	12,4	1,7	14,3	12,9	5,0	6,9
1938	0,8	20,3	78,9	3,9	5,3	4,9	4,2	9,0	28,5	10,8	11,7
1950	5,6	30,2	64,2	2,7	3,2	5,4	2,5	7,9	20,1	11,9	10,5
1960	3,9	29,0	67,1	4,2	2,9	6,0	2,4	11,2	18,5	10,5	11,4
1970	2,9	26,5	70,6	1,0	8,7	5,0	4,7	11,6	17,9	8,5	14,7
1980	2,8	28,8	68,4	1,1	6,5	2,6	4,0	19,5	15,6	5,5	13,8

Forrás: Lásd <10>, <12>, <28>, <29>, <37>.

A közlekedési beruházások részesedése az első világháború után általában csökken. A közlekedési beruházásokon belül jelentős szerkezeti átalakulás megy végbe, a közúti közlekedést szolgáló ráfordítások nőnek, de ez csak részben ellensúlyozza a vasúti beruházások jelentős csökkenését.

Nagyságrendjét tekintve a kereskedelem részesedése a legkisebb a három ágazat közül, a második világháború után átlagosan 5–7 százalék, és aránya a fejlettséggel nem mutat szoros korrelációt.

A nem anyagi szolgáltatások beruházási aránya a legnagyobb, és jelenleg is egyre növekszik. A legnagyobb részét napjainkban is a lakás- és a kommunális beruházások jelentik, a növekmény jelentős része azonban már az egyéb nem anyagi szolgáltatások, oktatás, egészségügy, szociális és üzleti szolgáltatások dinamikus fejlődésének az eredménye.

A 4. tábla mutatja a három ágazat beruházásainak a súlyát a tercier szektoron belül. Ezeknek az arányoknak a vizsgálata még jobban kiemeli a már vázolt tendenciákat.

3. tábla

A szolgáltatások részesedése a beruházásokból (százalék) és a fejlettséggel való korreláció

Megnevezés	Szolgáltatás	1870.	1900.	1930.	1950.	1960.	1970.	1980.
		évben						
Anglia	Közlekedés			21,1	13,8	15,5	17,9	14,2
	Kereskedelem			11,5	7,9	11,2	11,6	19,5
	Nem anyagi			38,2	42,5	40,4	41,1	34,7
Japán	Közlekedés					12,7	5,2	3,2
	Kereskedelem					8,1	7,6	7,0
	Nem anyagi					48,4	56,7	65,5
Magyarország	Közlekedés				39,1	25,2	28,2	34,7
	Kereskedelem				2,3	3,0	3,1	4,7
	Nem anyagi				39,1	25,2	28,2	34,7
Svédország	Közlekedés	16,3	27,8	19,1	18,6	9,2	7,9	9,0
	Kereskedelem	1,6	1,3	5,9	5,6	6,5	5,2	5,8
	Nem anyagi	33,8	38,0	39,8	32,0	57,2	63,5	61,2
Átlag	Közlekedés			23,4	15,3	14,7	13,0	13,0
	Kereskedelem			8,4	5,6	6,3	7,0	6,9
	Nem anyagi			37,5	36,2	35,9	38,9	40,1
Szocialista országok átlaga	Közlekedés				14,5	10,0	11,0	11,4
	Kereskedelem				2,2	2,2	3,6	3,3
	Nem anyagi				31,3	28,4	24,6	27,4
Fejlettséggel való korreláció	Közlekedés			0,362	-0,188	-0,191	-0,368	-0,623
	Kereskedelem			0,089	0,270	0,156	0,126	0,168
	Nem anyagi			-0,116	0,502	0,565	0,526	0,600

4. tábla

A szolgáltatások beruházásainak megoszlása (százalék) és a fejlettséggel való korrelációja

Ország	Ágazat	1870.	1900.	1930.	1950.	1960.	1970.	1980.
		évben						
Anglia	Közlekedés			26,7	21,5	23,1	25,4	20,8
	Kereskedelem			19,3	17,0	22,7	16,4	28,5
	Nem anyagi			54,0	61,5	54,2	58,2	50,7
Japán	Közlekedés					18,4	7,5	4,2
	Kereskedelem					11,7	10,9	9,2
	Nem anyagi					69,9	81,6	86,5
Magyarország	Közlekedés				27,7	32,9	28,5	24,2
	Kereskedelem				4,0	7,1	7,1	9,0
	Nem anyagi				68,3	60,0	64,4	66,8
Svédország	Közlekedés	31,5	41,5	29,5	33,1	12,6	10,3	11,8
	Kereskedelem	3,1	1,9	9,1	10,0	8,9	6,8	7,7
	Nem anyagi	65,4	56,6	61,4	56,9	78,5	82,9	80,5
Átlag	Közlekedés			34,0	27,9	26,2	23,0	23,5
	Kereskedelem			12,3	9,5	10,8	11,7	10,5
	Nem anyagi			53,7	62,6	63,0	65,2	66,0
Szocialista országok átlaga	Közlekedés				31,4	24,6	28,2	28,6
	Kereskedelem				4,8	7,1	9,5	8,5
	Nem anyagi				63,8	68,3	62,3	62,9
Fejlettséggel való korreláció	Közlekedés			0,284	-0,365	-0,394	-0,520	-0,707
	Kereskedelem			0,025	0,137	0,062	0,011	-0,019
	Nem anyagi			-0,233	0,328	0,334	0,477	0,633

Forrás: A 3. és a 4. táblánál azonos az 1. táblával.

A közlekedés részesedése az első világháború előtti korszakban az infrastrukturális beruházások egyharmada–kétharmada körüli szintet is elér a fejlett országokban. Angliában például 1840 és 1890 között az infrastrukturális beruházások 55–68 százalék között mozogtak. A századfordulón és az első világháború után mind az átlagot tekintve, mind az egyes országokban csökken a közlekedés súlya. Aránya és a gazdasági fejlettség között egyre erősödő negatív korreláció alakul ki.

A kereskedelem átlagosan 10–12 százalék között részesedik az infrastrukturális beruházásokból, és aránya nem mutat szoros összefüggést a fejlettséggel.

A nem anyagi szolgáltatások súlya fokozatosan nő, 1980-ban ide irányult az infrastrukturális beruházások kétharmada. A második világháború után egyre erősödő pozitív korreláció alakul ki.

Mint korábban láttuk, a szocialista országok infrastrukturális beruházásainak aránya lényegesen elmarad a nemzetközi átlagtól, annak mintegy kétharmada. Ez az elmaradás mind a három szolgáltató alágazatot érinti. A legkisebb különbség a közlekedésnél van, az átlagokat összehasonlítva csak 2–3 százalékpont. A kereskedelemnél 3–4 százalékpont az eltérés, ami azt jelenti, hogy a szocialista országok kereskedelmi beruházása fele a nemzetközi átlagnak. A nem anyagi szolgáltatásoknál 8–15 százalék a különbség. Arányát tekintve a kereskedelemnél a legnagyobb az eltérés, de az összes elmaradás döntő részét – felét–háromnegyedét – a legnagyobb súlyú nem anyagi szolgáltatások jelentik. Jelentős szerepet játszik ebben, hogy míg a szocialista országokban az összes beruházásnak 9–16 százalékát fordítják lakásépítésre, addig a vizsgált tőkés országokban 20–30 százalékát.

A beruházásoknak a tercier szektoron belüli megoszlása azt mutatja, hogy a közlekedés részesedése a szocialista országokban az átlagosnál magasabb, vagyis itt az átlagosnál kisebb a nemzetközi átlagtól való eltérés, a nem anyagi szolgáltatásoknál és különösen a kereskedelemnél pedig az átlagosnál alacsonyabb részesedés az átlagosnál is nagyobb elmaradást tükröz. Magyarországnak a szocialista országok többségénél kisebb az eltérése a nemzetközi átlagtól. 1947 és 1984 között az összes beruházásban a közlekedés részesedése 12,0, a kereskedelemé 3,9, a nem anyagi szolgáltatásoké pedig 32,5 százalék. Az infrastrukturális beruházásokon belül 24,8, 8,1, és 67,1 százalék, a három ágazat aránya <4>. Magyarországon is a kereskedelemben a legnagyobb az elmaradás, a másik két ágazat részesedése viszont közelebb van a nemzetközi átlaghoz, mint a többi szocialista ország esetében.

AZ ÁLLÓESZKÖZ-ÁLLOMÁNY MAKROSTRUKTÚRAJA

A gazdaságok állóeszközeinek mennyisége, minősége, szerkezete a termelés egyik legfontosabb meghatározója. Az állóeszköz-állomány szerkezete, hasonlóan a beruházásokéhoz, viszonylag lassú átalakuláson ment át a vizsgált időszakban. Az állótőke többsége, 50–80 százaléka az infrastruktúrában van lekötve, ahogy ezt az 5. és a 6. táblából nyomon követhetjük. A mezőgazdaság aránya fokozatosan csökken. Angliában a XVIII. század második és a XIX. század első felében a mezőgazdaság súlya 30–40 százalék, napjainkban a legfejlettebb országokban már kevesebb mint 5 százalék. A mezőgazdaságban a természeti tényezők, a föld szerepe rendkívül jelentős, különösen alacsonyabb fejlettségi szinten. Ez a tényező az állóeszköz-állomány megoszlásában nem jelenik meg, így még akkor is, amikor a mezőgazdaság a meghatározó gazdasági szektor, viszonylag alacsony lehet

a munkával termelt eszközökből való részesedése. Az ipar súlya néhány százalékról növekszik 20–25 százalékra. Az ipar ennél magasabb súlya (36–38%) figyelhető meg Angliában a XIX. század második felében, ami később jelentősen csökken.

A szocialista országokban a nemzeti vagyon szerkezete a második világháború után hasonló volt a tőkés országokéhoz. Ez az elmúlt évtizedekben jelentősen átalakult. A mezőgazdaság súlya átlagosan 11–12 százalék, lényegében megfelel a nemzetközi átlagnak. A fő strukturális mozgást az ipar arányának növekedése és a tercier szektor súlyának ezzel párhuzamos csökkenése jelenti.

Az 1970-es évek végére a szocialista gazdaságokban az ipar aránya 27 és 47 százalék között van, lényegesen magasabb, mint a tőkés országokban. Ezen belül Magyarország 27,2 százalékos értéke a legalacsonyabb, és Románia 47,3 százalékos aránya a legmagasabb. Az ipar magas arányának forrását a csökkenő infrastrukturális részesedés adja. A tercier szektor súlya 41 és 62 százalék között van. A két szélső érték 61,9 és 41,2 százalék, itt is Magyarországot és Romániát jellemzi. A szocialista gazdaságokban az állóeszköz-állomány szerkezete hasonló irányú jellegzetességeket mutat, mint amit a beruházások vizsgálatánál tapasztaltunk. A nemzetközi tendenciáktól való eltérés Magyarország esetében itt is kisebb, mint a többi szocialista országnál, de iránya hasonló.

A tercier szektor állóeszköz-állományának szerkezete

Az állóeszközök túlnyomó része, a legfejlettebb országokban 75–80 százalék a különböző szolgáltató ágazatokban van lekötve. A tercier szektoron belüli egyes ágak részesedésére viszonylag kevés tőkés ország adata áll rendelkezésre, ezért nemzetközi átlagot és korrelációs együtthatót nem számoltunk, de a 7. és a 8. tábla néhány korábban nem szereplő ország második világháború utáni struktúráját is feltünteti.

5. tábla

Az állóeszköz-állomány megoszlása Angliában (százalék)

Év	Mezőgazdaság	Ipar	Szolgáltatás	Anyagi szolgáltatás:					Nem anyagi szolgáltatás:		
				vasúti	közüti	vízi	hírközlés	kereskedelem	lakás	közmű	egyéb
				közlekedés							
1760 . . .	42,9	7,3	49,8	—	3,5	4,2	—	—	38,2	—	3,9
1800 . . .	37,0	14,5	48,5	—	4,5	6,6	—	—	34,0	—	3,4
1830 . . .	28,8	23,2	48,0	0,2	4,8	6,9	—	—	33,0	0,3	2,8
1860 . . .	18,6	28,4	53,0	11,6	3,9	6,3	—	—	25,9	1,8	3,5
1890 . . .	7,0	38,5	54,5	—	—	—	—	—	24,3	5,3	3,8
1913 . . .	6,0	37,9	56,1	—	—	—	—	—	24,1	6,0	3,1
1920 . . .	5,3	22,8	71,9	—	—	—	—	11,7	22,8	6,4	8,0
1930 . . .	4,5	20,9	74,6	—	—	—	—	11,3	25,6	7,5	8,2
1938 . . .	4,0	19,0	77,0	—	—	—	—	6,0	31,0	7,9	12,1
1950 . . .	4,2	22,7	73,1	—	—	—	—	4,7	31,0	7,7	12,4
1960 . . .	1,9	25,2	72,9	6,0	3,1	3,9	2,4	5,9	30,0	9,0	12,6
1970 . . .	2,0	22,7	75,3	4,9	3,7	2,9	2,6	7,4	31,3	9,4	13,1
1980 . . .	1,9	23,4	74,7	3,3	4,3	2,3	2,9	10,7	29,8	7,7	13,7

Forrás: Lásd a 2. táblánál.

6. tábla

*Az állóeszköz-állomány megoszlása a három fő ágazatban (százalék)
és a fejlettséggel való korrelációja*

Megnevezés	Ágazat	1870.	1900.	1930.	1950.	1960.	1970.	1980.
		évben						
Anglia	Mezőgazdaság	16,0	6,5	4,5	4,2	1,9	2,0	1,9
	Ipar	30,5	38,3	20,9	22,7	25,2	22,7	23,4
	Szolgáltatás	53,5	55,2	74,6	73,1	72,9	75,3	74,7
Egyesült Államok . .	Mezőgazdaság	18,4	9,5	8,6	7,2	3,8	3,5	3,6
	Ipar	6,3	10,0	15,2	15,6	14,1	14,4	13,7
	Szolgáltatás	75,3	80,5	76,2	77,2	82,1	82,1	82,7
Japán	Mezőgazdaság		19,2	13,6	16,6	14,3	10,8	9,4
	Ipar		4,5	7,4	12,7	17,3	22,4	25,2
	Szolgáltatás		76,3	79,0	70,7	68,4	66,8	65,4
Magyarország	Mezőgazdaság				6,8	7,9	10,7	10,9
	Ipar				11,4	19,6	23,4	27,2
	Szolgáltatás				81,8	72,5	65,9	61,9
Svédország	Mezőgazdaság				7,4	6,5	5,4	4,4
	Ipar				17,3	18,0	18,7	19,3
	Szolgáltatás				75,3	75,5	75,9	76,3
Átlag*	Mezőgazdaság		15,1	11,5	11,5	10,7	9,6	8,8
	Ipar		14,2	14,0	19,3	22,0	25,7	27,2
	Szolgáltatás		70,7	74,5	69,2	67,2	64,7	64,0
Szocialista országok átlaga	Mezőgazdaság				12,2	11,5	11,6	11,4
	Ipar				19,2	25,2	32,7	36,9
	Szolgáltatás				68,6	63,3	55,7	51,7
Fejlettséggel való kor- reláció	Mezőgazdaság		-0,884	-0,648	-0,100	-0,349	-0,458	-0,468
	Ipar		0,592	0,619	0,396	0,185	-0,242	-0,452
	Szolgáltatás		0,010	0,309	-0,240	0,024	0,348	0,499

* Itt 19 ország rendelkezésre álló adatai alapján.

Forrás: Lásd (7), (10), (11), (12), (13), (14), (18), (22), (27), (33), (36), (38), (39), (40), (41), (42), (43), (44).

A XIX. századnak és a XX. század első felének tendenciáiról némi képet ad Anglia állóeszköz-állományának szerkezete. (Lásd az 5. táblát.) A közlekedés részesedése a legnagyobb értéket, 23 százalékot az első világháború utáni években érte el, hasonlóan a foglalkoztatottsági szerkezetben megfigyelhető tetőponthoz. Ezután a közlekedés aránya már csökken. Mindvégig a nem anyagi szolgáltatások súlya a legnagyobb, az első világháborúig az összes állótőke-állomány egy-harmadát teszi ki, aminek nagy részét a lakás jelenti. Az első világháború után a nem anyagi szolgáltatások súlya az 1950-es évekre az összes állótőke-állomány felére növekedett. A növekedés elsősorban az oktatás, az egészségügy, az államigazgatás és az egyéb nem anyagi szolgáltatások előretörésének a következménye.

A második világháború után az összes állóeszköz-állomány nagyobbik része (50–57 százaléka) a nem anyagi szolgáltatásokban van lekötve a tőkés országokban, és ebből 30–40 százalék a lakásállomány súlya. A közlekedés aránya általában az összes állóeszköz 10–15 százalékát teszi ki, a kereskedelem pedig 5–10 százalékot. Ezek az arányok a második világháború után alig változtak a tőkés országokban.

A szocialista gazdaságokban a közlekedés aránya megfelel a tőkés országok átlagának, a kereskedelemé viszont lényegesen kisebb. A nem anyagi szolgáltatá-

sok átlagos súlya az 1950-es évekbeli 50,7 százalékról a hetvenes évtized végére 35,4 százalékra csökkent, így 15–20 százalékponttal elmarad a tőkés országokra jellemző értéktől. A beruházási szerkezethez hasonlóan és azzal összefüggésben a szolgáltató ágazat egész állóeszköz-állományon belüli elmaradásának legnagyobb hányada a nem anyagi szolgáltatások alacsony részesedéséből ered. A szocialista országok összes nem anyagi szolgáltatásban lekött állóeszköz-állománya általában kisebb százalékot tesz ki, mint a tőkés országokban a lakásberuházás egymagában. Magyarországon például 1982-ben lakásokra az összes állóeszköz-állomáynak kevesebb mint 25 százaléka jut (13), ami körülbelül kétharmada a tőkés országokban megfigyelhető értéknek. A korábbiakban láttuk, hogy a szocialista országok közül Magyarországon a legkisebb az infrastruktúra részesedésének a nemzetközi átlagtól való elmaradása; 1980-ban mintegy 10 százalékponttal magasabb a szocialista országok átlagánál. Mint a 7. táblából is kitűnik a szocialista országok átlagától való eltérésnek mintegy háromnegyede a közlekedés magasabb arányából fakad és csak egynegyede a nem anyagi szolgáltatásokból. A közlekedés ilyen magas, 20–22 százalékos részesedése csak az első világháború utáni időszakban volt megfigyelhető a tőkés országokban, azóta már lényegesen kisebb érték a jellemző. A magyarországi infrastruktúra állóeszköz-állománya arányában tehát közelebb áll a nemzetközi átlaghoz, mint a többi szocialista országé, szerkezetében azonban nem, mivel e mögött elsősorban a közlekedés kiugróan magas aránya húzódik meg.

7. tábla

*A szolgáltatások részesedése az összes állóeszköz-állományból
(százalék)*

Megnevezés	Ágazat	1950.	1960.	1970.	1980.
		évben			
Anglia	Közlekedés	17,3	15,4	14,1	12,8
	Kereskedelem	4,7	5,9	7,4	10,7
	Nem anyagi	51,1	51,6	53,8	51,2
Ausztria	Közlekedés		13,8	14,9	16,6
	Kereskedelem		7,0	7,8	8,9
	Nem anyagi		51,8	50,1	50,4
Magyarország	Közlekedés	22,4	19,3	19,0	21,2
	Kereskedelem	1,0	1,0	1,7	2,5
	Nem anyagi	50,3	52,2	45,7	38,2
Norvégia	Közlekedés	15,1	15,0	14,9	14,8
	Kereskedelem	6,2	6,4	6,6	6,8
	Nem anyagi	52,9	53,4	53,9	54,4
Románia	Közlekedés	14,5	12,0	12,8	12,1
	Kereskedelem	2,0	2,0	1,9	2,1
	Nem anyagi	44,2	41,8	32,9	27,0
Svédország	Közlekedés			10,2	8,8
	Kereskedelem			8,5	10,5
	Nem anyagi			57,2	57,0
Szocialista országok átlaga . .	Közlekedés	15,9	14,4	13,7	13,9
	Kereskedelem	2,0	2,0	2,2	2,4
	Nem anyagi	50,7	46,9	39,8	35,4

Forrás: Lásd a 6. táblánál.

A 8. tábla a terciér szektor állóeszköz-állományának belső – közlekedés, kereskedelem, nem anyagi ágak szerinti – megoszlását mutatja.

8. tábla

*A szolgáltatások állóeszköz-állományának megoszlása
(százalék)*

Megnevezés	Ágazat	1950.	1960.	1970.	1980.
		évben			
Anglia	Közlekedés	23,7	20,8	18,7	17,1
	Kereskedelem	10,5	12,1	13,8	18,3
	Nem anyagi	65,8	67,1	67,5	64,6
Ausztria	Közlekedés		19,0	20,5	21,9
	Kereskedelem		9,7	10,7	11,7
	Nem anyagi		71,3	68,8	66,4
Magyarország	Közlekedés	30,4	26,6	28,8	34,2
	Kereskedelem	1,4	1,4	2,6	4,0
	Nem anyagi	68,2	72,0	68,6	61,8
Norvégia	Közlekedés	20,4	20,1	19,8	19,5
	Kereskedelem	8,4	8,6	8,8	8,9
	Nem anyagi	71,2	71,3	71,4	71,6
Románia	Közlekedés	23,9	21,5	26,9	29,4
	Kereskedelem	3,3	3,6	4,2	4,9
	Nem anyagi	72,8	74,9	68,9	65,7
Svédország	Közlekedés			13,4	11,5
	Kereskedelem			11,2	13,8
	Nem anyagi			75,4	74,7
Szocialista országok átlaga . .	Közlekedés	23,5	22,8	24,7	26,8
	Kereskedelem	3,0	3,3	3,9	4,6
	Nem anyagi	73,5	73,9	71,4	68,6

Forrás: Lásd a 6. táblánál.

A táblából jól látszik: a szocialista országok legnagyobb mértékű, az átlagosnál lényegesen nagyobb elmaradása a kereskedelem területén mutatkozik. A közlekedés nemzetgazdaságon belüli súlya hasonló a tőkés országokéhoz, de ez az összes szolgáltatás alacsony arányához viszonyítva magas belső részesedést eredményez a szocialista országokban. Az 1970-es évek végén az infrastruktúra eszközállományának több mint a negyede itt összpontosul. A nem anyagi szolgáltatások belső aránya közel hasonló a tőkés és a szocialista országokban, itt mintegy átlagos a lemaradás, de ez megfordítva is igaz, a nem anyagi szolgáltatások nagy súlya miatt az itteni elmaradás határozza meg az egész tercier szektor helyzetét. Magyarországon kiugróan nagy, több mint egyharmados a közlekedésnek a tercier szektoron belüli aránya.

A BERUHÁZÁSOK ÉS AZ ÁLLÓESZKÖZ-ÁLLOMÁNY ÖSSZEFÜGGÉSE

A beruházások biztosítják az állóeszközök pótlását és bővítését, a gazdaság állóeszköz-állományának nagysága és szerkezete viszont jelentősen befolyásolja a beruházások mértékét és struktúráját. Az állóeszköz-állomány tipikusan stock, a beruházás jellegzetesen flow jellegű kategória, amelyek összetartoznak és egymással kölcsönhatásban állnak. A 9. tábla bemutatja a beruházások nagyságát az állóeszköz-állományhoz viszonyítva, amit a továbbiakban *beruházási hányadnak* nevezünk. A beruházási hányad nagysága alapvetően két tényezőtől, a beruházási rátától, a beruházásoknak a termelésen belüli arányától és a tőkehatékonyságtól, az egységnyi lekötött eszközre jutó termeléstől függ, és mind a kettővel egyenes arányban változik.

A gazdasági fejlettség alacsonyabb szintjén viszonylag kisebb beruházási hányad figyelhető meg, az adott évi összes beruházás az állótké-állomány igen kis részének felel meg. Úgy tűnik, hogy a később iparosodó országokat magasabb beruházási hányad jellemzi, mint a korábban fejlődésnek indulókat. Angliában a XVIII. század második és a XIX. század első felében 1–2, az Egyesült Államokban a XIX. század második felében 4–5, Japánban pedig a századforduló körül 10–12 százalékos beruházási hányad figyelhető meg. A második világháború után a fejlett tőkés országokban általában 4 és 9 százalék között található a beruházási hányad, amely 1973 után csaknem mindenütt csökken. Magyarországon az 1950. évi 3,8 százalékról az 1970-es évek közepére 8,7 százalékra növekszik a beruházási hányad, majd az évtized végén itt is csökken. A magyarországi beruházási hányad tehát lényegében beleesik a tőkés országoknál megfigyelhető sávba, azokhoz képest nem mutat jellegzetes eltérést.

9. tábla

A bruttó beruházás a bruttó állótké-állomány százalékában

Ország	1950.	1955.	1960.	1965.	1970.	1975.	1980.	1984.
	évben							
Anglia	3,2	4,0	5,2	5,2	4,7	4,1	3,4	—
Ausztria	—	—	—	5,5	6,7	5,8	6,2	—
Egyesült Államok	3,2	3,6	4,9	6,1	5,3	4,6	5,2	6,1
Finnország	—	—	—	—	7,3	6,7	5,0	—
Franciaország	—	5,5	6,7	7,8	8,3	6,7	6,5	—
Görögország	—	3,4	4,9	6,0	5,9	4,5	4,7	—
Japán	—	15,8	13,6	11,5	17,6	11,1	10,7	—
Kanada	6,1	6,6	6,4	7,1	6,4	6,7	6,1	—
Magyarország	3,8	3,5	5,7	5,6	7,6	8,7	6,9	—
Német Szövetségi Köztársaság	—	—	8,9	8,4	7,6	4,7	5,8	—
Norvégia	—	—	4,9	4,9	4,7	5,7	4,6	—
Svédország	—	—	—	5,9	5,8	5,0	4,3	—
Európai Gazdasági Közösség	—	—	5,9	5,4	6,9	5,3	5,7	4,9

Forrás: Lásd az 1. és a 6. táblánál.

A következőkben a beruházások és az állóeszköz-állomány ágazatonkénti összefüggését vizsgáljuk. Egyrészt azt, hogy az egyes ágazatok beruházási hányada hány százaléka a nemzetgazdasági átlagnak, másrészt azt, hogy mekkora az ágazatok beruházási és az állóeszköz-állományban elfoglalt arányának a különbsége. Ez utóbbi bemutatja, hogy egy-egy ágazat az összes beruházás hány százalékával részesedik több vagy kevesebb beruházásban, mint ami az állóeszköz-állományban elfoglalt arányból átlagos beruházási hányadot feltételezve következne.

A 10. és a 11. tábla adatai mutatják, hogy a legmagasabb beruházási hányad általában az iparban figyelhető meg. A gazdasági fejlettség alacsonyabb szintjén az ipari beruházási hányad a nemzetgazdasági átlag másfélszeresét–kétszeresét is elérheti. Ez az érték azonban a fejlődés előrehaladásával jelentősen csökken, ahogy ez akár Anglia hosszabb időszakra bemutatott fejlődése során, akár az 1930 utáni átlag alakulásából is látszik. Az ipari beruházási hányad a fejlődés során egyre jobban közeledik az átlaghoz, csökken az ipari beruházási és állóeszköz-állományon belüli arányának a különbsége. A tőkés országok többségében a mezőgazdasági beruházási hányad alacsonyabb a nemzetgazdasági átlagnál, a beruházás aránya alacsonyabb, mint az állóeszközökön belüli súlya.

10. tábla

A beruházások és az állóeszköz-állomány szerkezetének összefüggése egyes országokban

Megnevezés	Ágazat	1950.	1960.	1970.	1980.
		évben			
Beruházási hányad a nemzetgazdasági átlag százalékában					
Anglia	Mezőgazdaság	133,3	205,3	145,0	147,4
	Ipar	133,0	115,1	116,7	123,1
	Szolgáltatás	87,8	92,0	93,0	91,6
Egyesült Államok	Mezőgazdaság	114,0	111,0	106,0	114,0
	Ipar	119,0	143,0	136,0	175,0
	Szolgáltatás	95,0	92,0	85,0	87,0
Japán	Mezőgazdaság	46,0	41,0	50,0	74,0
	Ipar	278,0	213,0	138,0	108,0
	Szolgáltatás	81,0	84,0	95,0	100,0
Magyarország	Mezőgazdaság	118,0	177,0	182,0	116,0
	Ipar	304,0	224,0	157,0	130,0
	Szolgáltatás	70,0	58,0	66,0	84,0
Svédország	Mezőgazdaság	116,0	57,0	63,0	98,0
	Ipar	203,0	130,0	107,0	102,0
	Szolgáltatás	75,0	97,0	101,0	100,0
Átlag*	Mezőgazdaság	103,1	117,4	104,5	109,2
	Ipar	186,6	142,5	131,4	120,6
	Szolgáltatás	89,6	90,9	90,6	91,9
Szocialista országok átlaga . .	Mezőgazdaság	108,4	162,1	139,6	127,1
	Ipar	248,1	176,3	140,4	123,7
	Szolgáltatás	68,3	64,6	70,4	77,3
Fejlettséggel való korreláció . .	Mezőgazdaság	-0,021	-0,303	-0,488	-0,327
	Ipar	-0,605	-0,386	-0,633	-0,111
	Szolgáltatás	0,506	0,428	0,496	0,545
A beruházások és az állóeszköz-állomány szerkezetének eltérése (százalékpont)					
Anglia	Mezőgazdaság	1,4	2,0	0,9	0,9
	Ipar	7,5	3,8	3,8	5,4
	Szolgáltatás	-8,9	-5,8	-4,7	-6,3
Egyesült Államok	Mezőgazdaság	1,0	0,1	0,2	0,5
	Ipar	3,0	6,1	12,4	10,3
	Szolgáltatás	-4,0	-6,5	-12,6	-10,8
Japán	Mezőgazdaság	-8,9	-8,5	-5,4	-2,4
	Ipar	22,6	19,5	8,5	2,1
	Szolgáltatás	-13,7	-11,0	-3,1	0,3
Magyarország	Mezőgazdaság	1,2	6,1	8,8	1,7
	Ipar	23,3	24,4	13,3	8,2
	Szolgáltatás	-24,5	-30,5	-22,1	-9,9
Svédország	Mezőgazdaság	1,2	-2,8	-2,0	-0,1
	Ipar	17,9	5,4	1,4	0,4
	Szolgáltatás	-19,1	-2,6	0,6	-0,3
Átlag*	Mezőgazdaság	-1,6	0,6	0,1	0,4
	Ipar	12,3	8,2	7,2	4,8
	Szolgáltatás	-10,7	-8,8	-7,3	-5,2
Szocialista országok átlaga . .	Mezőgazdaság	-1,1	5,3	4,1	2,9
	Ipar	22,8	17,4	12,3	8,6
	Szolgáltatás	-21,7	-22,7	-16,4	-11,5
Fejlettséggel való korreláció . .	Mezőgazdaság	0,005	-0,341	-0,551	-0,459
	Ipar	-0,644	-0,443	-0,431	-0,470
	Szolgáltatás	0,561	0,467	0,514	0,497

* Itt 18 ország rendelkezésre álló adatai alapján.
 Forrás: Lásd az 1. és a 6. táblánál.

11. tábla

A beruházások és az állóeszköz-állomány szerkezetének összefüggése Angliában

Év	Mező- gazdaság	Ipar	Szolgál- tatás	Ebből:		
				közlekedés	kereske- delem	nem anyagi
Beruházási hányad a nemzetgazdasági átlag százalékában						
1760	76,0	287,7	93,2	296,1	—	56,1
1800	68,0	166,9	94,6	192,8	—	65,5
1830	40,0	153,9	107,3	119,3	—	103,3
1860	64,0	125,7	106,2	142,7	—	80,8
1890	117,0	60,3	125,9	191,9	—	84,1
1920	35,9	154,4	87,5	103,5	122,2	66,7
1938	20,0	106,8	102,5	91,5	150,0	101,2
1950	133,3	133,0	87,8	79,8	168,1	83,2
1960	205,3	115,1	92,0	100,6	189,8	78,3
1970	145,0	116,7	93,8	127,0	156,8	76,4
1980	147,4	123,1	91,6	110,9	182,2	67,8
A beruházások és az állóeszköz-állomány szerkezetének eltérése (százalékpont)						
1760	-10,3	13,7	-3,4	15,1	—	-18,5
1800	-7,1	9,7	-2,6	10,3	—	-12,9
1830	-16,1	12,5	3,6	2,3	—	-5,9
1860	-6,7	3,4	3,3	9,3	—	-12,6
1890	1,2	-15,3	14,1	19,4	—	-33,5
1920	-3,4	12,4	-9,0	0,8	2,6	-12,4
1938	-3,2	1,3	1,9	-1,7	3,0	0,6
1950	1,4	7,5	-8,9	-3,5	3,2	-8,6
1960	2,0	3,8	-5,8	0,1	5,3	-11,2
1970	0,9	3,8	-4,7	3,8	4,2	-12,7
1980	0,9	5,4	-6,3	1,4	8,8	-16,5

Forrás: Lásd a 2. táblánál.

A tercier szektor beruházási hányada általában 5–10 százalékponttal elmarad a nemzetgazdasági átlagtól a tőkés országokban. Mint azonban Anglia hosszú távú fejlődése és a 12. tábla mutatja, a tercier szektoron belül jelentős különbségek eredőjeként alakul ki az átlagosnál alacsonyabb beruházási hányad. A közlekedés beruházási hányada a fejlettség alacsonyabb szintjén az iparéhoz hasonlóan magas, majd jelentősen csökken. A fejlett tőkés országokban napjainkban már valamivel alacsonyabb, mint a tercier szektor átlagos beruházási hányada. A kereskedelemben az átlagosnál magasabb a beruházási hányad. A nem anyagi szolgáltatásokban, amely a legnagyobb súlyú, a tercier szektor átlagánál is alacsonyabb a beruházási hányad. Ebben döntő szerepet játszik a lakásszektor, amely a lakásállomány átlagosnál jóval hosszabb élettartama miatt lényegesen kisebb súlyú lehet a beruházásokban, mint amekkora az állóeszköz-állományon belüli aránya. A nem anyagi szolgáltatások, a lakásépítés átlagosnál kisebb beruházási hányada eredményezi a tercier szektor átlagnál alacsonyabb hányadát.

A tőkés országok tapasztalatai azt mutatják, hogy a beruházások és az állóeszköz-állomány szerkezete tartósan eltér egymástól, az egyes ágazatok beruházási hányada különbözik. Ennek két alapvető oka van. Az egyik az, hogy az egyes ágazatokban különbözik az átlagos élettartam, többek között azért, mert eltérő az épület–gép arány. Az alacsonyabb élettartamú eszközökkel rendelkező ágazatokban a beruházási arány magasabb, mint az állóeszköz-állományon belüli, az ágazati beruházási hányad pedig az átlagosnál magasabb. Ugyanakkor a hosszabb élettart-

tamú eszközállománnyal rendelkező ágazatokban, például a lakásszektorban fordított a helyzet. A két szerkezet eltérésének másik oka az, hogy egyes ágazatokban a kiépítés korszakában megnő a beruházási hányad és megnő a beruházási és az állóeszköz-struktúra eltérése. Ez az iparosítás és a közlekedési hálózat kialakításának az időszakára egyaránt jellemző. A kiépítés után ezekben az ágazatokban fokozatosan csökken a beruházási hányad.

12. tábla

A beruházások és az állóeszköz-állomány szerkezetének összefüggése a tercier szektorban

Megnevezés	Ágazat	1950.	1960.	1970.	1980.
		évben			
Beruházási hányad a tercier szektor százalékában					
Anglia	Közlekedés	70,1	92,6	119,1	101,6
	Kereskedelem	147,6	174,6	147,1	166,9
Magyarország	Nem anyagi	73,0	72,0	71,7	62,1
	Közlekedés	91,1	123,0	99,0	71,0
	Kereskedelem	285,7	518,0	274,0	224,0
Norvégia	Nem anyagi	100,0	83,0	94,0	108,0
	Közlekedés	219,0	206,0	141,1	85,0
	Kereskedelem	82,0	124,0	104,0	110,0
Románia	Nem anyagi	68,0	67,0	88,0	103,0
	Közlekedés	177,0	118,0	134,0	114,0
	Kereskedelem	180,0	208,0	262,0	192,0
Svédország	Nem anyagi	71,0	90,0	77,0	87,0
	Közlekedés	—	—	77,0	103,0
	Kereskedelem	—	—	61,0	55,0
Szocialista országok átlaga .	Nem anyagi	—	—	110,0	108,0
	Közlekedés	146,3	115,4	120,7	109,3
	Kereskedelem	173,0	247,4	226,9	181,3
	Nem anyagi	87,4	93,1	88,0	92,1
A beruházások és az állóeszköz-állomány szerkezetének eltérése (százalékpont)					
Anglia	Közlekedés	-2,2	2,3	6,6	3,6
	Kereskedelem	6,4	10,6	2,8	10,2
	Nem anyagi	-4,2	-12,9	-9,4	-13,8
Magyarország	Közlekedés	-2,7	6,2	-0,3	-10,0
	Kereskedelem	2,8	5,8	4,5	5,0
	Nem anyagi	-0,1	-12,0	-4,2	5,0
Norvégia	Közlekedés	24,3	21,2	8,1	-2,8
	Kereskedelem	-1,5	2,0	0,3	0,9
	Nem anyagi	-22,8	-23,2	-8,4	1,9
Románia	Közlekedés	18,4	3,9	9,3	4,2
	Kereskedelem	2,6	3,9	6,3	4,4
	Nem anyagi	-21,0	-7,8	-16,1	-8,6
Svédország	Közlekedés			-3,1	9,3
	Kereskedelem			-4,4	-6,1
	Nem anyagi			7,5	5,8
Szocialista országok átlaga . .	Közlekedés	7,9	1,8	3,5	1,8
	Kereskedelem	1,8	3,9	5,5	3,8
	Nem anyagi	-9,7	-5,7	-9,0	-5,6

Forrás: Lásd az 1. és a 6. táblánál.

A második világháború után a fejlett tőkés országokban általában az állóeszközök és a beruházások szerkezetének, az ágazati beruházási hányadoknak a

közeledése figyelhető meg. Egyrészt, mert ezek a gazdaságok már túljutottak az említett kiépítési szakaszokon, másrészt mert az egyes ágazatok állóeszközeinek átlagos élettartama közeledik egymáshoz (3).

A szocialista országokban, így Magyarországon is, a két szerkezet közötti eltérés és az ágazati beruházási hányadok alakulásának iránya hasonló a tőkés gazdaságokban megfigyelhetőhöz, legmagasabb az ipar és legalacsonyabb a tercier szektor beruházási hányada. A szolgáltató ágazaton belül a közlekedés és a kereskedelem beruházási hányada magasabb, a nem anyagi szolgáltatásoké pedig alacsonyabb, mint az átlag. Az állóeszköz-állomány és a beruházások szerkezete tehát alapvetően hasonló irányba tér el a szocialista országokban, mint a tőkés gazdaságokban.

Lényeges különbség mutatkozik azonban a szerkezet eltéréseinek mértékében. Az ipar beruházási hányada magasabb, a szolgáltatás ágazatáé pedig lényegesen alacsonyabb, mint a tőkés országokban. Szintén sajátos a mezőgazdaság magas beruházási hányada. A tőkés gazdaságokban a tercier szektor beruházásainak aránya kevesebb mint 10 százalékponttal kisebb az állóeszköz-állományon belüli súlyánál. A szocialista gazdaságokban a beruházás aránya 10–30 százalékponttal marad el az infrastruktúra állóeszközön belüli súlyától.

*

Mint korábban láttuk, Magyarország és a többi szocialista ország beruházási szerkezete a szocialista iparosítás kezdetétől jelentősen eltér a nemzetközi tendenciáktól: az ipar részesedése 10–15 százalékponttal magasabb, a tercier szektoré pedig 20 százalékponttal alacsonyabb a nemzetközi átlagnál. Az iparosítás kezdetén a szocialista országok állóeszköz-állományának szerkezete, ami még korábbi folyamatok eredményeként alakult ki, lényegében megfelelt a nemzetközi átlagnak. Ekkor a legnagyobb a beruházási és az állóeszköz-struktúra eltérése a szocialista gazdaságokban. A lényegesen eltérő beruházási struktúra fokozatosan a maga képére alakítja az állóeszközök szerkezetét, amelynek megkezdődik a nemzetközi átlagtól való eltávolodása. Ez a szerkezeti eltérés és átalakulás az erőltetett ütemű szocialista iparosítás egyik legfontosabb felhalmozási forrását teremtette meg, biztosítva az eszközök átcsoportosítását az iparba. Az elmúlt negyven évben a szocialista gazdaságokban az állóeszközök struktúrája fokozatosan eltávolodik a nemzetközileg megfigyelhető arányoktól, és egyre közelebb kerül a beruházások szerkezetéhez, miközben felveszi a szocialista gazdaságok általánosan jellemző makrostrukturális vonásait, a nemzetközi átlagnál magasabb ipari és az átlagtól lényegesen elmaradó infrastrukturális arányt. A beruházási szerkezet és az állóeszköz-állomány struktúrája között – a tőkés országokhoz hasonlóan – az elmúlt évtizedekben csökkent a különbség, bár a szocialista országokban ez mindvégig kétszer akkora, mint a nemzetközi átlag. A két struktúra közötti csökkenő eltérés mögötti közös strukturális pálya azonban más a tőkés és más a szocialista országok esetében.

A szocialista gazdaságokban a beruházási struktúra tartósan és lényegesen eltért és eltér ma is az állóeszközök szerkezetétől, folyamatosan átalakítva az utóbbit a beruházások szerkezetének irányába. Ez éppen az állóeszközök stock jellege miatt viszonylag lassú, hosszabb idő alatt végbemenő folyamat. Az így kialakult állóeszköz-állomány-szerkezet azonban már adottság a gazdaság számára, mégpedig olyan adottság, amelynek bármilyen irányú megváltoztatása ismét nagyon hosszú időt vesz igénybe. Gyors gazdasági fejlődésnél lerövidülhet, lassú gazdasági növekedésnél meghosszabbodhat az ehhez szükséges idő.

Magyarországon és a többi szocialista országban a beruházási szerkezet igen jelentős és hosszan tartó eltérése, eltérítése az állóeszköz-struktúrától az ipar egyértelmű preferálását, az infrastruktúra háttérbe szorulását, lemaradását eredményezte és segítette elő. Ennek a megszüntetése, feloldása, az ellenkező előjelű folyamat megindítása és végigvitele – ilyen irányú gazdasági stratégia elfogadása esetén is – igen hosszú időt vesz igénybe. A tények jelenleg azonban nem előjelváltásra, hanem az elmúlt négy évtized korábban vázolt folyamatainak és tendenciáinak folytatódására utalnak annak ellenére, hogy így az infrastruktúra fejletlensége a magyar gazdaság hosszú távú intenzív növekedésének egyik leglényegesebb gátjává válhat.

IRODALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

- (1) *Bairoch, P.*: Europe's gross national product: 1800–1975. *Journal of European Economic History*. 1976. évi 2. sz. 286–307. old.
- (2) *Bairoch, P.*: The working population and its Structure. Université Libre de Bruxelles. Brüsszel, 1968. 48–137. old.
- (3) *Berend Iván*: Az infrastruktúra szerepéről a gazdasági fejlődésben. *Gazdaság*. 1985. évi 1. sz. 55–66. old.
- (4) *Dudás János*: A beruházások alakulása, 1945–1984. *Statistikai Szemle*. 1985. évi 4–5. sz. 389–411. old.
- (5) *Summers, R. – Heston, A.*: Improved international comparisons of real product and its composition 1950–1980. *The Review of Income and Wealth*. 1984. évi 2. sz. 207–262. old.
- (6) Western economies in transition: structural change and adjustment policies in industrial countries. Szerk.: *Leveson, T. – Wheeler, J. W.*: Westview Press. Boulder, Colorado. – London. 1980. 46. old.
- (7) *Berend Iván*: Eszközigenyesség és fejlesztési politika. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1979. 213–221. old.
- (8) Beruházási adattár, 1950–1977. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1979. 26–36. és 58. old.
- (9) Beruházási évkönyv, 1980. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1981. 14–18. és 50–54. old.
- (10) The Cambridge economic history of Europe. Vol. VII. The industrial economies: capital, labour and enterprises. Szerk.: *Mathias, P. – Postan, M. M.* Cambridge University Press. Cambridge – London – New York – Melbourne. 1978. 41–42. old.
- (11) European Economy. 1984. július 61–67. old.
- (12) *Feinstein, C. H.*: National income, expenditure and output of the United Kingdom 1855–1965. Cambridge University Press. Cambridge. 1972. T81–T105. tábla.
- (13) Felhalmozott eszközök, 1976–1982. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1984. 61. és 92–93. old.
- (14) Flows and stocks of fixed capital 1951–1980. OECD. Párizs. 1982. 1–33. old.
- (15) Főbb népgazdasági folyamatok, 1981–1983. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1984. 36. old.
- (16) Historical statistics 1978. Central Bureau of Statistics of Norway. Oslo. 1978. 96–100. old.
- (17) Historical statistics of Canada. Cambridge University Press. Cambridge – Toronto. 1965. 137–140. old.
- (18) Hundred years statistics of the Japanese economy. Bank of Japan. Tokyo. 1963. 28–312. old.
- (19) Japan statistical yearbook, 1982. Bureau of Statistics. Tokyo. 1983. 534–538. old.
- (20) *Johanson, O.*: The gross domestic product of Sweden and its composition 1861–1955. Almqvist and Wiksell. Stockholm. 1967. 134–135. old.
- (21) *Király István*: Infrastruktúra fejlődése és finanszírozása Magyarországon. Egyetemi doktori értekezés. 37. old. (Kézirat.)
- (22) A KGST-tagországok népgazdasága. Statisztikai adatgyűjtemény. Statisztikai Kiadó Vállalat. Budapest. 1972. 64–65. és 129–131. old.
- (23) *Kuznets, S.*: Long-term trends in capital formation proportions. Quantitative aspects of the economic growth of nations I. Economic Development and Cultural Change. 1961. július. 69. old.
- (24) *Kuznets, S.*: Modern economic growth. Rate, structure and spread. Yale University Press. New Haven – London. 1966. 236. old.
- (25) *Matalcsi, M. – Varga S.*: The national income of Hungary 1924/25–1936/37. King and Son LTD. London. 1938. 116. old.
- (26) *Mitchell, B. R.*: European historical statistics 1750–1970. The Macmillan Press. London. 1975. 782–795. old.
- (27) National accounts statistics 1963–1980. OECD. Párizs. 1982. 10–58. old.
- (28) National income and expenditure 1963–1973. Central Statistical Office. London. 1974. 78. old.
- (29) National income and expenditure 1981. Central Statistical Office. London. 1982. 77–84. old.
- (30) National income and expenditure accounts 1926–1974. Statistics Canada. Ottawa. 1976. 4–5., 42–43., 104–105., 142–143., 204–205. és 242–243. old.
- (31) Népgazdasági mérlegek, 1975–1982. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1983. 21. old.
- (32) Népgazdasági modellek a távlati tervezésben. Szerk.: *Augusztinovics Mária*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1979. 192. old.
- (33) *Ohkawa, K. – Rosovsky, H.*: Japanese economic growth. Trend Acceleration in the twentieth century. Stanford University Press. Stanford – London. 1973. 62–63. és 288–315. old.
- (34) Statistisk årsbok for Sverige 1980. Stockholm. 1981. 368. old.
- (35) *Studenski, P.*: The income of nations. New York University Press. New York. 1958. 390. old.
- (36) Yearbook of national accounts statistics. United Nations. New York. Különböző évfolyamai.
- (37) *Deane, P. – Cole, W. A.*: British economic growth 1688–1959. Cambridge University Press. Cambridge. 1962. 306. old.
- (38) Economic trends in the Soviet Union. Szerk.: *Bergson, A. – Kuznets, S.* Harvard University Press. Cambridge, Mass. 1963. 142. old.

- (39) Hahn, F. – Schmoranz, I.: Estimates of capital stock by industries for Austria. *The Review of Income and Wealth*. 1984. szeptember. 299–303. old.
- (40) Japan's industrial structure. A Long range vision. Japan External Trade Organization. Tokyo. 1975. 26. old.
- (41) Moorsteen, R. – Powell, R. P.: The Soviet capital stock 1928–1962. Richard D. Irwin. Homewood, Illinois. 1966. 410. old.
- (42) A nemzeti vagyon és állóeszközállomány, 1960–1973. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1974. 26–31. és 56–117. old.
- (43) A nemzeti vagyon és állóeszközállomány, 1970–1978. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 15. old.
- (44) The theory of capital. Szerk.: Hague, D. C. The Macmillan Press. London. 1961. 126. old.

TARGYSZÓ: Beruházások. Állóeszköz. Nemzetközi összehasonlítás.

РЕЗЮМЕ

Наряду с наличной рабочей силой, численностью, уровнем образования и составом занятых, определяющим фактором развития является экономический рост, масштабы, технический уровень и межотраслевая структура основных фондов. Используемые средства можно исследовать через динамику основных фондов и, далее можно анализировать пополняющие и расширяющие их капиталовложения. Автор путем международного сравнения показывает движение структуры капиталовложений и основных фондов, а затем рассматривает взаимозависимость, сходства и различия этих двух структур. Международное сравнение исходит из данных по 33 странам за последние сто лет.

Автор стремится сопоставить важнейшие международные тенденции с опытом макроструктурного развития Венгрии и других социалистических стран на протяжении истекших сорока лет.

SUMMARY

The determinants of the development are – in addition to the labour force available for enterprises, the staff-number, qualification and structure of employees – the growth, volume, technical level and allocation of the fixed capital by branches. The assets used can be analyzed through the changes in the stock of fixed capital and through their replacement and increase. The first and the second part of the study show the changes in investments and in the stock of fixed capital, respectively, by means of international comparison. Further on, it dwells upon the relationships, the similarities and differences of the two structures. The international comparison covers the last century reflected by the data available for 33 countries.

The study makes an attempt to compare the most important international tendencies with the experiences of the macro-structural development in Hungary and in other socialist countries in the last four decades.